

FACULTEIT LETTEREN

TAAL- EN REGIOSTUDIES

KATHOLIEKE
UNIVERSITEIT
LEUVEN

Het islamitisch onderwijs in België

Begeleider

Prof. Dr. Stef Van den Brande

Bachelorpaper

ingediend door :

Samme Dick

academiejaar 2010-2011

Deze bachelorpaper bevat, exclusief de Arabische samenvatting en de literatuurlijst, 80014 tekens.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
1. Inleiding	5
1.1 Onderzoeksvraag.....	5
1.2 Methodologie	5
2. Islamitische aanwezigheid in België	6
2.1 Inleiding	6
2.2 Periode voor 1945	6
2.3 1945-1974.....	7
2.4 1974-2011.....	8
2.5 Geografische inplanting.....	9
3. De wet van 1974.....	10
3.1 Inleiding	10
3.2 Religie in België: de juridische context.....	10
3.2.1 Constitutionele context	10
3.2.2 Wet van 4 maart 1870.....	10
3.2.3 Juridische context godsdienstonderwijs	12
3.3 De wet van 1974: erkenning van de islamitische eredienst.....	13
3.3.1 Totstandkoming van de wet	13
3.3.2 Verdere juridische ontwikkelingen en problemen	13
4. Geschiedenis islamitisch onderwijs in België	16
4.1 Inleiding	16
4.2 Islamitisch onderwijs voor 1974.....	16
4.3 Islamonderricht vanaf 1974	16
4.3.1 1974-1990.....	16
4.3.2 1990-Heden	18
4.3.3 Islamitisch godsdienstonderwijs en het katholieke net	19
4.3.4 Islamitische scholen.....	20
4.4 Islamleerkrachten.....	21
4.5 Opleiding imams.....	24
4.5.1 Inleiding	24
4.5.2 Turkse imams.....	24
4.5.3 Maghrebijnse imams	27

4.5.4 Andere opleidingen	27
4.5.5 Naar een Belgische imamopleiding?	28
5. Conclusie	30
6. Arabische samenvatting	32
7. Literatuurlijst	33
7.1 Boeken.....	33
7.2 Onlinepublicaties en websites.....	34
7.3 Eindwerken.....	36
7.4 Kranten-en tijdschrift artikels.....	36

1. Inleiding

1.1 Onderzoeksvraag

In deze paper wordt het islamitisch onderwijs in België onderzocht. Ten eerste pogen we met deze paper een geschiedenis te geven van het islamitisch onderwijs in ons land van bij het ontstaan tot op heden. Hierbij beschrijven we niet alleen het onderwijs zelf, maar ook de historische context van de aanwezigheid van de islam en moslims in België met uitdrukkelijke aandacht voor de juridische context van religie in ons land.

Ten tweede is deze paper meer dan slechts een status quaestionis van het islamitisch onderwijs in België. In de conclusie presenteren we niet alleen de resultaten van het onderzoek maar stippen we ook enkele pijnpunten van het huidige beleid aan. Ook vermelden we enkele raadgevingen en mogelijke probleempunten voor de toekomst.

1.2 Methodologie

Bij het schrijven van deze paper maken we vooral gebruik van academische publicaties en boeken. Waar mogelijk verwijzen we ook naar de originele wetteksten die betrekking hebben op religie en religieus onderwijs in België. Voor het beschrijven van recente ontwikkelingen baseren we ons ook op krantenartikels en tijdschriften.

Naast de bovenvermelde secundaire bronnen baseren we ons ook op een interview afgenomen van Joris Wauters van het Centrum voor Migratie en Interculturele Studies (CEMIS) in Antwerpen en persoonlijke communicatie via e-mail met de heer Ahmed Azzouz, inspecteur-adviseur islamitische godsdienst voor het basisonderwijs en het secundair en pedagogisch hoger onderwijs en de heer Pascal Smet, Vlaams minister van onderwijs en vorming.

2. Islamitische aanwezigheid in België

2.1 Inleiding

In dit deel geven we een beperkte historische schets van de islamitische aanwezigheid in België. Hoewel exacte cijfers van het aantal moslims in België onbestaand zijn omdat de Belgische overheid zijn inwoners in de officiële volkstellingen niet bevraagt naar religieuze affiliatie, is het toch nuttig om enig idee te hebben van de demografische aspecten van de islamitische aanwezigheid. De ontwikkeling van de Islam in België van enkele duizenden mensen in het begin van de 19^e eeuw tot meer dan 600000 personen in het jaar 2010¹ speelde immers een niet onbelangrijke rol in de juridische en maatschappelijke integratie van de islam en moslims in België.

2.2 Periode voor 1945

In tegenstelling tot andere Europese landen kwam België gedurende de koloniale periode niet in contact met de islam.²

Toch is de aanwezigheid van moslims in België geen recent fenomeen, Ismaël Hakki Bey Tevfik (de toenmalige Turkse consul in Antwerpen) vermeldde in een rapport van 1828 dat er in België 5751 moslims leefden op een totale bevolking van 7.874.601 mensen. Bijna de helft van hen was afkomstig uit Algerije, de rest bestond uit Maleiers, Tataren, Koerden,...³

Vanaf 1910 was er sprake van beperkte arbeidsmigratie vanuit de Maghreb (toen onder Frans koloniaal bestuur) naar België.⁴ Volgens een rapport uit 1928 van het Turkse consulaat bevonden er zich toen 3303 Algerijnen, 1291 Marokkanen en 560 Tunesiërs in België.⁵

¹ *The Future of the Global Muslim Population Projections for 2010-2030*, 27 januari 2011, geraadpleegd op de website van The Pew Forum On Religion and Public Life, 06/03/2011. <http://pewforum.org/future-of-the-global-muslim-population-regional-europe.aspx>

² *Nederland en zijn Islam Een ontzuilende samenleving reageert op het ontstaan van een geloofsgemeenschap*, Jan Roth, Rinus Penninx, Kees Groendendijk, Astrid Meijer, 1996, Het Spinhuis, Amsterdam, pg.191.

³ *Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen.* Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010.

http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeen_imams_islamleerkrachten.pdf, pg. 7.

⁴ *Islam en moslims in België. Lokale uitdagingen & algemeendekkkader.* Synthesenota voorbereid door Hassan Bousetta, FNRS-Ulg en Brigitte Maréchal, UCL, mei 2004. Nederlandse vertaling door Meryem Kanmaz, Centrum voor Islam in Europa (C.I.E.), Ugent. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010.

http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1413_Islam_en_moslims_Belgie.pdf, pg. 6.

⁵ *Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen.* Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010.

http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeen_imams_islamleerkrachten.pdf, pg. 7.

Gedurende de Eerste Wereldoorlog zetten Frankrijk en Groot-Brittannië troepen uit hun toenmalige kolonies in aan het Westelijke Front. Onder hen waren vele moslims afkomstig uit Brits India en de Franse gebieden in Afrika. Zo was er tijdens de oorlogsjaren dus een relatief grote islamitische aanwezigheid aan het front in België. Niet-Europese soldaten werden echter gediscrimineerd en na de oorlog werd hun bijdrage snel vergeten.⁶

2.3 1945-1974

Hoewel er dus zoals vermeld in de vorige paragraaf reeds voor 1945 moslims aanwezig waren in België kwam er pas vanaf de jaren 1960 een grote toename van moslims in het land, en dit door massale arbeidsimmigratie.⁷

De Belgische steenkoolmijnen en staalindustrie trokken al voor de Tweede Wereldoorlog arbeidsimmigranten aan, eerst vooral uit Centraal Europa, en na 1945 voornamelijk uit Italië en Spanje, twee landen waarmee België bilaterale contracten in verband met arbeidsimmigratie ondertekend had.⁸ Ten gevolge van de mijnramp in Marcinelles⁹ in 1956 werden er in 1964 immigratieovereenkomsten ondertekend met Marokko en Turkije, en later ook nog met Tunesië (1970), Algerije en Joegoslavië (1970).

Ook moedigde de Belgische overheid gezinshereniging aan om de geïmmigreerde bevolking op peil te houden.¹⁰

⁶ *WWI exhibit examines role of Asian, African troops*, Slobodan Lekic, 11/09/2008, geraadpleegd op de website van USA Today, 30/03/2011. http://www.usatoday.com/news/world/2008-11-09-1456329040_x.htm ; *India and the Western Front*, David Omissi, 10/03/2011, geraadpleegd op de website van de BBC (History), 30/03/2011. http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwone/india_wwone_01.shtml

⁷ *Islam en moslims in België. Lokale uitdagingen & algemeendekader*. Synthesenota voorbereid door Hassan Bousetta, FNRS-Ulg en Brigitte Maréchal, UCL, mei 2004. Nederlandse vertaling door Meryem Kanmaz, Centrum voor Islam in Europa (C.I.E.), Ugent. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010, pg. 6 ; *Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen*. Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010. http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeen_imams_islamleerkrachten.pdf, pg. 7.

⁸ *Muslims in western Europe, third edition*, Jørgen Nielsen, 2004, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh, pg. 69.

⁹ Bij de mijnramp van Marcinelles kwamen 262 mensen om het leven. Onder hen waren 136 Italiaanse gastarbeiders. De Italiaanse overheid eiste bijkomende veiligheidsmaatregelen in de mijnen, maar de Belgische overheid negeerde deze eis waardoor de Italianen de immigratieovereenkomst opzegden. Daardoor werd België verplicht gastarbeiders aan te trekken uit andere landen.

¹⁰ *Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen*. Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010. http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeen_imams_islamleerkrachten.pdf, pg. 7.

Hoewel de Belgische Staat in 1974 de officiële immigratie van buitenlandse, niet Europese arbeidskrachten stopzette, bleef de gezinshereningspolitiek van kracht. Aldus waren er bij de volkstelling van 1970 39000 Marokkanen en 21000 Turken aanwezig in België.¹¹ Gedurende deze periode werd er aangenomen dat het verblijf van de arbeidsimmigranten slechts tijdelijk was.¹²

2.4 1974-2011

Vanaf halverwege de jaren 1980 nam het aantal moslims in België vooral toe door geboorte, en gedurende de jaren 1990 en het begin van de 21e eeuw speelde ook de aankomst van vluchtelingen uit o.m. Kosovo, Irak en Afghanistan een rol in de toename van het aantal moslims.¹³ Het aantal bekeerlingen afkomstig uit België of andere, niet-moslimlanden, wordt op ongeveer 3000 à 15000¹⁴ personen geschat.

Het aantal moslims dat vandaag in België verblijft is zoals in de inleiding reeds gezegd niet exact te bepalen. Schattingen lopen uiteen van ongeveer 400000¹⁵ moslims (ong. 4%) in 2004 tot meer recent 638000¹⁶ moslims (ong. 6%) .

Hoewel we hier niet willen uitweiden over de problemen omtrent demografisch onderzoek naar de moslimbevolking in België is het volgens ons wel nuttig om aan te geven dat deze zich voornamelijk voordoen omdat het ten eerste moeilijk is te bepalen wie moslim is en ten tweede hoe dit dan wel onderzocht moet worden bij gebrek aan bevraging door de Belgische overheid. Het is daarom aangeraden de cijfers hierboven vermeld niet letterlijk te nemen.

¹¹ *Muslims in western Europe, third edition* , Jørgen Nielsen, 2004, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh, pg. 70

¹² *Islam in Nederland en België: religieuze institutionalisering in twee landen met een gemeenschappelijke voorgeschiedenis*, W.A.R. Shadid en P.S. van Koningsveld, 2008, Peeters, Leuven, pg. 11.

¹³ *Muslims in western Europe, third edition* , Jørgen Nielsen, 2004, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh, pg. 70

¹⁴ *Islam en moslims in België. Lokale uitdagingen & algemeendenkkader*. Synthesenota voorbereid door Hassan Bousetta , FNRS-Ulg en Brigitte Maréchal, UCL, mei 2004. Nederlandse vertaling door Meryem Kanmaz, Centrum voor Islam in Europa (C.I.E.), Ugent. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010.

http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1413_Islam_en_moslims_Belgie.pdf pg. 8

¹⁵ *Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen*. Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010.

http://www.kbsfrb.be/uploadedFiles/KBSFRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeen_imams_islamleerkrachten.pdf, pg. 8 ; *Islam in Nederland en België: religieuze institutionalisering in twee landen met een gemeenschappelijke voorgeschiedenis*, W.A.R. Shadid en P.S. van Koningsveld, 2008, Peeters, Leuven, pg.10 ; *Islam en moslims in België. Lokale uitdagingen & algemeendenkkader*. Synthesenota voorbereid door Hassan Bousetta , FNRS-Ulg en Brigitte Maréchal, UCL, mei 2004. Nederlandse vertaling door Meryem Kanmaz, Centrum voor Islam in Europa (C.I.E.), Ugent. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010, http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1413_Islam_en_moslims_Belgie.pdf pg. 8.

¹⁶ *The Future of the Global Muslim Population Projections for 2010-2030*, 27 januari 2011, geraadpleegd op de website van The Pew Forum On Religion and Public Life, 06/03/2011. <http://pewforum.org/future-of-the-global-muslim-population-regional-europe.aspx>

2.5 Geografische inplanting

De geografische verspreiding van de moslimbevolking in België volgt in grote lijnen die van de arbeidsmigratiegolf in de jaren 1960 en 1970. De oude industriegebieden in het Sambre en Maas bekken en de streek rond de steenkoolmijnen in Limburg herbergen een groot aantal moslims terwijl ook in de industriegebieden in het Brusselse en in Antwerpen grote islamitische gemeenschappen leven. Ook de haven van Antwerpen oefende een grote aantrekkingskracht uit op de arbeidsmigranten.¹⁷

¹⁷ *Islam en moslims in België. Lokale uitdagingen & algemeen denkkader.* Synthesenota voorbereid door Hassan Bousetta, FNRS-Ulg en Brigitte Maréchal, UCL, mei 2004. Nederlandse vertaling door Meryem Kanmaz, Centrum voor Islam in Europa (C.I.E.), Ugent. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010. http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1413_Islam_en_moslims_Belgie.pdf pg.9-10 ; *Muslims in western Europe, third edition*, Jørgen Nielsen, 2004, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh, pg. 70.

3. De wet van 1974

3.1 Inleiding

In dit deel geven we een korte inleiding over het juridisch kader van religie in België, waarna we de wet van 1974 en de totstandkoming ervan zullen bespreken om af te sluiten met de implicaties van deze wet voor het islamitisch onderwijs in België.

3.2 Religie in België: de juridische context

3.2.1 Constitutionele context

De Belgische Grondwet bevat 4 artikelen die de verhouding tussen de kerk en de staat bepalen: artikels 19, 20 en 21 beschermen de godsdienstvrijheid en zijn gebaseerd op 3 basisprincipes: de vrijheid van eredienst, de vrijheid om een (of geen) geloof naar keuze te belijden en de vrijheid van interne organisatie voor elke godsdienstige gemeenschap. Artikel 181 bepaalt dat de wedden en pensioenen van de bedienaren van de erediensten en afgevaardigden van door de staat erkende organisaties voor niet-confessionele morele dienstverlening ten laste zijn van de staat. Ook vermeldenswaardig zijn de artikelen 24, 25, 26 en 27 die respectievelijk de vrijheid van onderwijs, drukpers, vergadering en vereniging garanderen en artikel 11 dat ideologische en filosofische minderheden beschermt.¹⁸

3.2.2 Wet van 4 maart 1870

Buiten het constitutionele kader is er de wet van 4 maart 1870, die tot vandaag een belangrijke rol speelt bij de relatie tussen de Belgische staat en de religies op haar grondgebied. Wanneer een bepaalde religieuze stroming aan de voorwaarden van een eredienst voldoet, kunnen de besturen belast met de temporalia van de eredienst erkend worden door inschrijving in deze wet, waarna de uitvoeringsbesluiten genomen worden waardoor de lokale of provinciale geloofsgemeenschappen door middel van een koninklijk besluit erkend worden. Erkenning geeft vervolgens recht op financiële steun van de overheid voor de temporalia van de eredienst. In de praktijk betekent dit dat de wedden, pensioenen en huisvesting van bepaalde bedienaren van de eredienst ten laste van de staat zijn. Ook wordt er rechtspersoonlijkheid verleend aan de openbare instellingen (kerkfabrieken bij de rooms-katholieke en orthodoxe eredienst, bestuursraden bij de protestantse en Israëlitische erediensten, comités bij de islamitische eredienst) belast met het beheer van de wereldlijke goederen van de erediensten.

¹⁸ *De rechtspositie van erkende erediensten en levensbeschouwingen in Staat en maatschappij*, Patrick De Pooter, 2003, De Boeck & Larcier n.v., Brussel, pg.46-50 ; *DE BELGISCHE GRONDWET, Gecoördineerde tekst van 17 februari 1994, Nederlandstalige versie*, geraadpleegd op de website van de Belgische senaat, 06/03/2011. http://www.senate.be/doc/const_nl.html .

De eventuele financiële tekorten van deze instellingen worden door de gemeenten of de provincies aangevuld. Er worden ook subsidies toegekend voor de bouw, het herstel en het onderhoud van gebouwen bestemd voor de uitoefening van de eredienst. De erkende erediensten hebben recht op gratis zendtijd op de openbare radio en televisie en mogen tot het einde van de leerplicht godsdienstonderwijs organiseren in scholen ingericht door openbare besturen.¹⁹ Het godsdienstonderwijs zal verder uitgebreid behandeld worden.

In 1870 waren de besturen van de temporalia van de rooms-katholieke, protestantse, anglicaanse en Israëlitische eredienst op deze manier erkend. In 1974 volgde de erkenning van de islamitische eredienst, waar we verder nog uitgebreid op zullen terugkomen, en in 1985 werd ook de orthodoxe eredienst erkend. Hoewel vaststaande criteria voor erkenning ontbreken geven enkele parlementaire vragen²⁰ meer uitleg over de voorwaarden voor erkenning. Erediensten moeten ten eerste een voldoende aantal aanhangers hebben, ten tweede moeten ze gestructureerd zijn (er moet een representatief orgaan zijn dat de eredienst vertegenwoordigt bij de overheid), ten derde al een geruime tijd aanwezig zijn in België, ten vierde een maatschappelijk belang vertegenwoordigen en ten laatste zich onthouden van activiteiten die tegen de maatschappelijke orde ingaan.²¹

Voor de structuureis verdient bijzondere aandacht in verband met het erkennen van de islamitische eredienst in België. Het hoofd van de eredienst, of het representatief orgaan bij de islamitische en protestantse eredienst, staat in voor de contacten tussen de eredienst en de overheid en is ook bevoegd om de bedienaren van de eredienst aan te stellen. Het is dit orgaan dat bepaalt wie aanhanger is van de eredienst en de wereldlijke goederen ervan beheert.²² De problemen rond het creëren van een representatief orgaan voor de islamitische eredienst zullen hierna nog aan bod komen.

¹⁹ *De rechtspositie van erkende erediensten en levensbeschouwingen in Staat en maatschappij*, Patrick De Pooter, 2003, De Boeck & Larcier n.v., Brussel, pg. 144-196.

²⁰ Vraag en Antwoord, Kamer, 1999-2000, 4 september 2000, 5120 (Vr. nr. 44 Borginon); Vr. en Antw., Kamer, 1996-1997, 4 juli 1997, 12970 (Vr. nr. 631 Borginon); Parl. St. Senaat, 1971-1972, nr.179; Vr. en Antw., Kamer, 1971-72, 5 september 1972, 1569 (vr. nr. 123 De Croo); Parl. St. Senaat, 1973-74, nr.104,3; Parl. St., Kamer, 1995, nr.313/7,21-22 zoals aangehaald in *De rechtspositie van erkende erediensten en levensbeschouwingen in Staat en maatschappij*, Patrick De Pooter, 2003, De Boeck & Larcier n.v., Brussel, pg. 135.

²¹ Ibidem pg. 135.

²² Ibidem pg. 141-144.

De werkgroep Magits-Christians is volgens ons ook vermeldenswaardig in dit hoofdstuk. De werkgroep werd in mei 2009 opgericht en heeft als doel onderzoek te doen naar de federale wetgeving met betrekking tot de erediensten en de niet-confessionele levensbeschouwingen. Ook moet ze voorstellen doen voor mogelijke hervormingen van deze wetgeving en de verdeling van de hieraan verbonden bevoegdheden over de federale overheid, de gemeenschappen en de gewesten. Hoewel bij het schrijven van deze paper de opdracht van de werkgroep nog niet afgerond is werden er reeds voorstellen geformuleerd over de gelijkschakeling van de financiering van de erediensten en de invoering van een kerkbelasting.²³

3.2.3 Juridische context godsdienstonderricht

Het godsdienstonderricht in België wordt bepaald door grondwetsartikel 24 en de wetten van 29 mei 1959 (de zogenaamde Schoolpactwet) en 11 juli 1973.²⁴

Paragraaf 1 van artikel 24 bepaalt dat de gemeenschap neutraal onderwijs inricht en dat de scholen ingericht door de openbare besturen tot het einde van de leerplicht de keuze moeten aanbieden tussen onderricht in de erkende godsdiensten en niet-confessionele zedenleer²⁵. Deze plicht geldt enkel voor de door de openbare besturen ingerichte scholen. Het gesubsidieerd vrij onderwijs (ook wel bijzondere scholen genoemd) kan een beperkte keuze aanbieden voor godsdienstonderwijs (bv. scholen van het katholieke net waar alleen katholiek godsdienstonderricht gegeven wordt).

Artikel 9 van de Schoolpactwet bepaalt dat het godsdienstonderricht gegeven moet worden door bedienaars van de eredienst of hun afgevaardigde. De godsdienstleraars worden door het hoofd van de eredienst voorgedragen aan de inrichtende overheid van de school die hen daarna benoemt. Ook de inspectie van het godsdienstonderwijs gebeurt via dit hoofd van de eredienst.²⁶

²³ *Hervorming van de wetgeving met betrekking tot de erediensten en de niet-confessionele levensbeschouwelijke organisaties, verslag van de werkgroep ingesteld door het Koninklijk Besluit van 13 mei 2009, oktober 2010, geraadpleegd op de website van het ministerie van justitie, 28/05/2011. http://www.just.fgov.be/nl_htm/informatie/htm_justitie_atotz/erediensten_doc/hervorming_erediensten2010_deel1.pdf ; MO* Mondiaal Magazine, *Ongelijke financiering erediensten en levensbeschouwingen, de koek is te katholiek*, Tine Danckaers, nummer april 2011, pg. 16-17.*

²⁴ *Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen*. Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010. http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeen_imams_islamleerkrachten.pdf, pg. 30

²⁵ *DE BELGISCHE GRONDWET, Gecoördineerde tekst van 17 februari 1994, Nederlandstalige versie*, geraadpleegd op de website van de Belgische senaat, 06/03/2011. http://www.senate.be/doc/const_nl.html

²⁶ *Nederland en zijn Islam Een ontzuilende samenleving reageert op het ontstaan van een geloofsgemeenschap*, Jan Roth, Rinus Penninx, Kees Groendendijk, Astrid Meijer, 1996, Het Spinhuis, Amsterdam, pg. 200-201.

Oprichting van een bijzondere (bv. religieus geïnspireerde school) kan via de Schoolpactwet. Wanneer aan een bepaald aantal voorwaarden vastgesteld in artikel 24.2 van de wet voldaan wordt is het mogelijk een zogenaamde vrije gesubsidieerde school op te richten. De onderwijsinspectie gaat na of deze voorwaarden vervuld worden.²⁷

3.3 De wet van 1974: erkenning van de islamitische eredienst

3.3.1 Totstandkoming van de wet

Een eerste wetsvoorstel ter erkenning van de besturen van de temporalia van de islamitische eredienst werd op 20 maart 1971 ingediend, maar door de Kamerontbinding van september 1971 werd het nooit gestemd. Op 3 februari 1972 werd er een nieuwe poging gedaan maar door de Kamerontbinding van januari 1974 mislukte ook dit voorstel. Na een derde indiening op 2 mei 1974 werd de wet uiteindelijk in juli 1974 goedgekeurd.

Zo werd de islamitische eredienst door een aanpassing van de wet van 4 maart 1870 toegevoegd aan de lijst van erkende erediensten en kwamen islamitische gemeenschappen in België vanaf dan in aanmerking voor financiële steun van de overheid en andere voordelen. De islamitische eredienst werd in tegenstelling tot de andere reeds erkende erediensten niet op gemeentelijk maar op provinciaal niveau georganiseerd. De wet vermeldde echter geen representatief orgaan of hoofd van de eredienst.²⁸

Mogelijke redenen voor de erkenning van de islamitische eredienst waren het aantal moslims in het land en de verwachting dat velen van hen zich permanent in België zouden vestigen. Erkenning zou een positief effect hebben op hun integratie en de levensomstandigheden van de immigranten verbeteren. Ook economische belangen in de Arabische wereld (voornamelijk olieproductie) zouden een rol gespeeld kunnen hebben.²⁹

3.3.2 Verdere juridische ontwikkelingen en problemen

Op 20 februari 1978 werd de Schoolpactwet aangepast zodat het officieel onderwijs verplicht werd islamonderricht te geven.

²⁷ *Nederland en zijn Islam Een ontzuilende samenleving reageert op het ontstaan van een geloofsgemeenschap*, Jan Roth, Rinus Penninx, Kees Groendendijk, Astrid Meijer, 1996, Het Spinhuis, Amsterdam, pg. 205.

²⁸ *De rechtspositie van erkende erediensten en levensbeschouwingen in Staat en maatschappij*, Patrick De Pooter, 2003, De Boeck & Larcier n.v., Brussel, pg. 288 ; De erkenning van de Islam in België: een rechtsantropologische discussie over rechtspluralisme, Christel Mattheeuws, 1994, eindwerk aan de Faculteit Psychologie en pedagogische wetenschappen van de Katholieke Universiteit Leuven, pg.8 ; *Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen*. Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010.
http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeën_imams_islamleerkrachten.pdf, pg. 9.

²⁹ *Muslims in western Europe, third edition*, Jørgen Nielsen, 2004, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh, pg. 72 ; *Islam in Nederland en België: religieuze institutionalisering in twee landen met een gemeenschappelijke voorgeschiedenis*, W.A.R. Shadid en P.S. van Koningsveld, 2008, Peeters, Leuven, pg. 11.

De wet van 21 januari 1981 bepaalt naar analogie met de protestantse eredienst de lonen en materiële steun van de bedienaars van de islamitische eredienst.³⁰ Het duurde echter tot het jaar 2007 voor er in België moskeeën erkend werden³¹.

Het Koninklijk Besluit van 3 mei 1978 regelt de organisatie van de materiële en financiële zaken met betrekking tot de islamitische eredienst. Het Islamitisch Cultureel Centrum (ICC) werd opgedragen verkiezingen te organiseren teneinde een representatief orgaan voor de islamitische eredienst op te richten.³² Het Islamitisch Cultureel centrum werd in 1968 opgericht en werd vanaf toen als de officiële islamitische gesprekspartner van de overheid beschouwd. Zo werd Mohammed Alouini, de toenmalige imam-directeur van het centrum, in 1975 aangesteld tot de persoon tot wie de aanvragen tot benoeming van islamleerkrachten gericht moesten worden.³³ Het centrum is gevestigd in het Oriëntaals Paviljoen in Brussel en werd voor een groot deel gefinancierd door de Islamitische Wereldliga. De raad van beheer wordt voorgezeten door de Saudische ambassadeur.³⁴

De positie van het ICC kwam echter al snel onder vuur te liggen; de Turkse en Marokkaanse islamitische gemeenschappen in België aanvaardden het monopolie van het ICC als gesprekspartner met de overheid niet. Verschillende tegenorganisaties werden opgericht vanuit de Belgische islamitische gemeenschappen zelf om de positie van het ICC te ondergraven, maar dezen hadden allemaal betrekkelijk weinig succes. Ook binnen de Belgische overheid bestond er verdeeldheid over de rol van het ICC.

³⁰ *De rechtspositie van erkende erediensten en levensbeschouwingen in Staat en maatschappij*, Patrick De Pooter, 2003, De Boeck & Larquier n.v., Brussel, pg 193, en pg. 289.

³¹ Erkende moskeeën hebben recht op overheidssubsidies. De imams verbonden aan deze moskeeën krijgen een wedde en een pensioen van het (federale) ministerie van justitie terwijl de provincie hen van een woning moet voorzien. Ook financieren de provincies de werkingskosten van de erkende moskeeën. Bij het schrijven van deze paper zijn er 72 erkende moskeeën in België (43 in Wallonië, negen in Brussel en twintig in Vlaanderen). (MO* Mondiaal Magazine, *Wallonië erkent tweemaal zoveel moskees als Vlaanderen 'De Moslimexecutieve is geen parlement'* Samira Bendadi, nummer april 2011, pg. 14-15 ; De Standaard, *'Moskeeën krijgen federaal, Vlaams en provinciaal geld'*, (KSG), 08/05/2009, geraadpleegd in het online archief van De Standaard op 27/05/2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=6G2A00KE&word=erkenning+moskee%C3%ABn> ; De Morgen, *Eerste zes moskeeën erkend in Vlaanderen*, belga/adv, 22/12/2007, geraadpleegd in het online archief van De Morgen op 27/05/2011. <http://www.demorgen.be/dm/nl/989/Binnenland/article/detail/113137/2007/12/22/Eerste-zes-moskeeen-erkend-in-Vlaanderen.dhtml>).

³² *De rechtspositie van erkende erediensten en levensbeschouwingen in Staat en maatschappij*, Patrick De Pooter, 2003, De Boeck & Larquier n.v., Brussel, pg. 288-289 ; *Muslims in western Europe, third edition*, Jørgen Nielsen, 2004, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh, pg. 73.

³³ *Nederland en zijn Islam Een ontzuilende samenleving reageert op het ontstaan van een geloofsgemeenschap*, Jan Roth, Rinus Penninx, Kees Groendendijk, Astrid Meijer, 1996, Het Spinhuis, Amsterdam, pg. 194-195 ; *Muslims in western Europe, third edition*, Jørgen Nielsen, 2004, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh, pg. 74.

³⁴ *De rechtspositie van erkende erediensten en levensbeschouwingen in Staat en maatschappij*, Patrick De Pooter, 2003, De Boeck & Larquier n.v., Brussel, pg. 288 ; *Muslims in western Europe, third edition*, Jørgen Nielsen, 2004, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh, pg. 72.

De initiatieven van minister van justitie Gol en een in 1986 door het ICC zelf gelanceerd initiatief brachten echter nog steeds geen oplossing. Uiteindelijk werd er in 1990 een Voorlopige Raad van wijzen opgericht met als doel de overheid te adviseren en te bemiddelen tussen de moslimgemeenschappen in België. Op voorstel van deze Raad werd er een Technisch Comité opgericht dat instond voor de benoeming van islamleerkrachten; zo verloor het ICC uiteindelijk zijn monopoliepositie als contactpunt met de overheid. De Voorlopige Raad kon echter op niet veel steun rekenen bij de Belgische moslims en werd in 1992 ontbonden. Het ICC had ondertussen zelf verkiezingen georganiseerd voor de oprichting van een Algemene Raad voor Moslims van België; deze werd echter nooit erkend door de Belgische overheid en kende net als het ICC zelf ook legitimiteitsproblemen onder de Belgische moslims. In 1993 werd er dan uiteindelijk een voorlopige executieve opgericht die in 1994 door het Ministerie van Justitie erkend werd als de officiële gesprekspartner tussen de overheid en de islamitische eredienst. Nadat er in 1998 verkiezingen gehouden werden voor een Algemene Vergadering werden op 25 februari 1999 de namen van de 16 mensen die de Executieve van de Moslims van België (EMB) vormen bekend gemaakt. Ook de EMB kende echter vanaf zijn ontstaan interne tegenstellingen en conflicten die tot op heden voortduren.³⁵ Zo werden er bijvoorbeeld op 1 maart 2011 twee i.p.v. een dossier ingediend voor de vernieuwing van de erkenning van de EMB.³⁶

De problemen rond het creëren van een representatief orgaan voor de islamitische eredienst hebben volgens ons meerdere oorzaken. Ten eerste baseert de Belgische wetgever zich voor de organisatie van het hoofd van de eredienst/representatief orgaan op de structuur van de katholieke Kerk. De islamitische godsdienst kent echter geen centraal leergezag, hiërarchische clerus of territoriale organisatie zoals het geval is voor de katholieke Kerk. Ten tweede is er de etnische diversiteit van de Belgische moslims ; taalkundige, culturele en religieuze verschillen tussen de moslims maken het creëren van een enkel representatief orgaan erg moeilijk. Ten laatste bemoeilijkte ook de buitenlandse inmenging van de landen van herkomst van veel Belgische moslims (Marokko en Turkije) en andere islamitische landen (met name Saudi-Arabië) via ambassades, stichtingen,... de oprichting van een orgaan dat legitimiteit geniet van alle Belgische moslims.

³⁵ *Nederland en zijn Islam*

Een

ontzuilende samenleving reageert op het ontstaan van een geloofsgemeenschap, Jan Roth, Rinus Penninx, Kees Groendendijk, Astrid Meijer, 1996, Het Spinhuis, Amsterdam, pg. 195-199 ; *Muslims in western Europe, third edition*, Jørgen Nielsen, 2004, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh, pg. 73-74 ; *Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen*. Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010.

http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeën_imams_islamleerkrachten.pdf , pg. 9-10.

³⁶ De Standaard, *Verdeelde moslimexecutieve dient twee erkenningsdossiers in*, 04/03/2011, geraadpleegd in het onlinearchief van De Standaard op 26/03/2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=D9374A40&word=moslimexecutieve>

4. Geschiedenis islamitisch onderwijs in België

4.1 Inleiding

In dit deel geven we een historisch overzicht van het islamitisch onderwijs in België. Zowel het islamitisch onderricht op school als de opleidingen voor islamleerkrachten en imams komen aan bod. Verderbouwend op het vorige hoofdstuk zal ook de juridische, organisatorische en financiële kant van het islamonderricht besproken worden.

4.2 Islamitisch onderwijs voor 1974

Reeds voor de erkenning van de besturen van de temporalia van de islamitische eredienst in 1974 werd er islamitisch godsdienstondericht gegeven. Dit onderwijs was echter beperkt tot lokale initiatieven in enkele gemeenten. Ook werd er toen al buitenschools islamitisch onderricht gegeven in moskeeën, een gebruik dat ook vandaag nog steeds in voege is.³⁷

4.3 Islamonderricht vanaf 1974

4.3.1 1974-1990

De wetwijziging van 1974 maakte het mogelijk om islamitisch godsdienstonderwijs in te richten op school; erkende erediensten moeten op kosten van de staat onderwezen worden in door de overheid georganiseerde scholen wanneer de ouders van minimum één leerling hierom vroegen. De formele erkenning van deze mogelijkheid kwam pas met de wet van 20 februari 1978 (aanpassing van artikel 8 van de Schoolpactwet) maar de ministers van onderwijs De Croo (Nederlandstalig) en Humblet (Franstalig) verstuurd reeds in 1975 een rondzendbrief naar de schoolhoofden om vanaf het schooljaar 1975-1976 lessen islamitische godsdienst in te richten voor leerlingen wiens ouders dit wensten.³⁸

³⁷ Nederland en zijn Islam

Een ontzuilende samenleving reageert op het ontstaan van een geloofsgemeenschap, Jan Roth, Rinus Penninx, Kees Groendendijk, Astrid Meijer, 1996, Het Spinhuis, Amsterdam, pg. 201.

³⁸ Ibidem pg. 200-202; *Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen*. Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010.

http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeën_imams_islamleerkrachten.pdf pg. 30; *Muslims in western Europe, third edition*, Jørgen Nielsen, 2004, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh, pg. 74-76.

Het islamitisch godsdienstonderricht op school kende veel succes maar al snel doken er problemen op. Er was op dat moment geen erkend hoofd van de islamitische eredienst, waardoor er onduidelijkheid bestond over hoe de islamleerkrachten benoemd moesten worden en over wie dat zou moeten doen. De ministers van onderwijs bepaalden dat deze taak toekwam aan het ICC en in 1982 werd het ICC erkend als de enige instantie die islamleerkrachten mocht benoemen. Het ICC richtte in 1981 (met steun van de Islamitische Wereldliga³⁹) een onderwijssecretariaat op dat instond voor het rekruteren van de leerkrachten, opstellen van de onderwijsprogramma's en het publiceren van schoolboeken. In deze periode werden vooral Marokkanen (meestal afkomstig uit de Marokkaanse gemeenschap in België) en Turken (aangetrokken uit Turkije via de Turkse ambassade) aangesteld als islamleerkrachten. Zoals we reeds in het voorgaande hoofdstuk vermeld hebben, lokte de positie van het ICC echter veel protest uit bij zowel de Belgische overheid als bij de Belgische moslims. Men vreesde teveel buitenlandse inmenging in het Belgisch onderwijs; vooral voor de Turkse islamleerkrachten was dit het geval. De gemeenten Sint-Gillis en Schaarbeek hadden in 1986 geweigerd om islamitisch godsdienstonderricht in te stellen omdat er volgens hen geen bevoegde autoriteit was om de islamleerkrachten te benoemen. Hoewel ze via de rechtbank verplicht werden om toch islamitisch godsdienstonderricht in te stellen was dit nog maar eens een voorbeeld van het gebrek aan legitimiteit van het ICC. In de tweede helft van de jaren 1980 werden islamleerkrachten in de media ook regelmatig beschuldigd van het aanwakkeren van fundamentalisme onder de Belgische moslims. Ook onder de islamleerkrachten zelf sluimerde de ontevredenheid. Enkele Turkse islamleerkrachten erkenden het gezag van de Turkse ambassade bij de benoemingen niet meer en richtten in juni 1989 samen met enkele Marokkaanse leerkrachten de Vereniging van Islamleerkrachten Vlaanderen (VILV) op. De VILV adviseerde Koninklijk commissaris voor migrantenbeleid D'Hondt om de benoeming van islamleerkrachten toe te vertrouwen aan een democratisch verkozen orgaan, een vast statuut voor islamleerkrachten te hanteren en binnen de twee jaar een onderwijsinspectie op provinciaal niveau te organiseren. Uiteindelijk kwam het Koninklijk Commissariaat voor Migrantbeleid (KCM) in 1989 met voorstellen voor de inrichting van een democratisch verkozen representatief orgaan voor de islamitische eredienst dat ook zou instaan voor het benoemen van de islamleerkrachten. Het ICC was enthousiast maar met de oprichting van de Voorlopige Raad van Wijzen in 1990 en het daaronder vallende Technisch Comité was het vooral het Centrum dat zijn macht verloor. Het Technisch Comité werd bevoegd om

³⁹ De Islamitische Wereldliga of Muslim Wereldliga is een internationale islamitische niet-gouvernementele organisatie met als hoofdzetel Mekka. De Liga houdt zich onder meer bezig met het promoten van de Islam, het coördineren en vormen van predikers en imams, steun aan moskeeën en islamitisch godsdienstonderricht. De regering van Saudi-Arabië is de belangrijkste financier van de Liga (*Muslim World League*, 24/01/2011, geraadpleegd op de Engelstalige Wikipedia, 18/04/2011. http://en.wikipedia.org/wiki/Muslim_World_League ; *'An al-Rābiṭa*, 2004, geraadpleegd op de website van de Islamitische Wereldliga, 18/04/2011. <http://www.themwl.org/Profile/default.aspx?l=AR>).

islamleerkrachten aan te stellen voor het schooljaar 1990-1991 en zo verloor het ICC zijn monopoliepositie bij het benoemen.⁴⁰

4.3.2 1990-Heden

De bevoegdheden van het Technisch Comité werden verlengd tot het schooljaar 1991-1992. Al snel na zijn inwerkingtreding kreeg het Comité echter veel kritiek te verduren en in het voorjaar van 1992 werd het uit zijn functie ontheven. Er werd een tweede Comité opgericht dat moest instaan voor de benoeming van islamleerkrachten tijdens het schooljaar 1992-1993 maar ook dit Comité was niet onbesproken (zo beschuldigde de voorzitter van de Turkse Islamitische Godsdienstleerkrachten het Comité ervan politieke motieven te hebben bij het benoemen van de leerkrachten). De bevoegdheden van het Comité werden vervolgens in 1994 overgenomen door de Voorlopige Executieve maar omdat deze niet erkend werd als volwaardig Hoofd van de islamitische eredienst kon zij geen leerkrachten ontslaan, leerplannen wijzigen of een onderwijsinspectie organiseren. Het islamonderricht werd vanaf 1999 door de Executieve van de Moslims van België georganiseerd en bestuurd.⁴¹

In 2001 werden dan eindelijk de eerste leerplannen voor het basis- en secundaire onderwijs gemaakt. Deze leerplannen werden opgesteld door een pedagogische commissie en een aantal islamleerkrachten, nagekeken door theologen en uiteindelijk goedgekeurd door de Algemene Raad van de EMB. Bij het schrijven van deze paper wordt er door inspecteurs-adviseurs islam gewerkt aan meer uitgebreide leerplannen. Nieuw in deze plannen zijn het toevoegen van lesdoelstellingen en werkvormen die gebruikt kunnen worden in de lessen.⁴²

⁴⁰ Nederland en zijn Islam Een
ontzuilende samenleving reageert op het ontstaan van een geloofsgemeenschap, Jan Roth, Rinus Penninx, Kees Groendendijk, Astrid Meijer, 1996, Het Spinhuis, Amsterdam, pg. 202-205; *Muslims in western Europe, third edition*, Jørgen Nielsen, 2004, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh, pg. 74-76; *Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen*. Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010.
http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeën_imams_islamleerkrachten.pdf, pg. 30. *Islam in Nederland en België: religieuze institutionalisering in twee landen met een gemeenschappelijke voorgeschiedenis*, W.A.R. Shadid en P.S. van Koningsveld, 2008, Peeters, Leuven, pg. 235-237.

⁴¹ Nederland en zijn Islam Een
ontzuilende samenleving reageert op het ontstaan van een geloofsgemeenschap, Jan Roth, Rinus Penninx, Kees Groendendijk, Astrid Meijer, 1996, Het Spinhuis, Amsterdam, pg. 204-205; *Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen*. Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010.
http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeën_imams_islamleerkrachten.pdf, pg. 30.

⁴² Persoonlijke communicatie met Ahmed Azzouz, inspecteur-adviseur islamitische godsdienst voor het basisonderwijs en het secundair en hoger pedagogisch onderwijs.

In 2005 werd een selectieprocedure georganiseerd voor het aanstellen van inspecteurs voor het islamitisch godsdienstonderwijs. Tegenwoordig zijn er 6 inspecteurs (3 in de Vlaamse Gemeenschap en 3 in de Franstalige) werkzaam voor het islamonderwijs.⁴³

Bij het schrijven van deze paper is het nog onduidelijk hoe de problemen rond het vernieuwen van de erkenning van de EMB de organisatie van het islamonderricht kunnen beïnvloeden.⁴⁴

Sinds 1974 is het islamitisch onderwijs in België sterk gegroeid. Zo werkten er in 1978 68 islamleerkrachten voor het ICC terwijl er in het jaar 1988 al 510 islamleerkrachten aan het werk waren⁴⁵. Tijdens het schooljaar 2009-2010 gaven er in Vlaanderen 406 islamleerkrachten les aan 22329 leerlingen in het basisonderwijs terwijl er in het secundair onderwijs 16296 leerlingen les volgden bij 263 leerkrachten.⁴⁶

4.3.3 *Islamitisch godsdienstonderwijs en het katholieke net*

Zoals we in het vorige hoofdstuk al vermeld hebben is het gesubsidieerd vrij onderwijs (waarvan katholieke scholen de grote meerderheid vormen) in tegenstelling tot de door de overheid ingerichte scholen wettelijk niet verplicht religieus onderricht van de erkende erediensten aan te bieden. Toch biedt het katholieke schoolnet bij wijze van uitzondering islamitisch godsdienstonderwijs aan in scholen in regio's waar een groot aantal islamitische leerlingen les volgen. In het verleden werd in sommige scholen leerlingen ook de toestemming gegeven om de lessen katholieke godsdienst passief bij te wonen of kregen ze er een vrijstelling voor.

⁴³ *Enseignement*

islamique/islamonderwijs.

Geraadpleegd op de website van de Executieve van de Moslims van België, 24/10/2010. <http://www.embnet.be/Enseignement/NederlandstaligeGemeenschap/Historiek/tabid/578/Default.aspx>

⁴⁴ De Standaard, *Verdeelde moslimexecutieve dient twee erkenningsdossiers in*, gom, 04/03/2011, geraadpleegd in het online archief van De Standaard op 26/03/2011.

<http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=D9374A40&word=moslimexecutieve> ;De Standaard, *Mandaat Moslimexecutieve niet verlengd*, lob, 01/04/2011, geraadpleegd in het online archief van De Standaard op 18/04/2011.

<http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=U438BD6E&word=moslimexecutieve>

⁴⁵ *Muslims in western Europe, third edition*, Jørgen Nielsen, 2004, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh, pg. 75-76 ; *Islam in Nederland en België: religieuze institutionalisering in twee landen met een gemeenschappelijke voorgeschiedenis*, W.A.R. Shadid en P.S. van Koningsveld, 2008, Peeters, Leuven, pg. 241-242 ; *Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen. Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010.*

http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeen_imams_islamleerkrachten.pdf, pg. 30-32.

⁴⁶ Persoonlijke communicatie met de heer Pascal Smet, Vlaams minister van onderwijs; *Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs - schooljaar 2009-2010, deel 1: schoolbevolking, Hoofdstuk 10 : Onderwijs niet-confessionele zedenleer en godsdienst Basis- en secundair onderwijs*, geraadpleegd op de website van het Vlaams ministerie van onderwijs en vorming, 28/05/2011.

<http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2009-2010.htm> .

Vermoedelijk wilde het katholieke net met deze regelingen vermijden dat islamitische leerlingen massaal naar het officiële net zouden trekken. De islamleerkrachten tewerkgesteld in het katholieke net werken onder dezelfde voorwaarden als hun collega's in de door de staat ingerichte scholen.

Hoewel er even gesproken werd over een zogenaamd uitdoofbeleid t.o.v. islamitisch godsdienstonderricht in het katholieke net lijkt het huidig hoofd van het net (Mieke Van Hecke) positief te staan tegenover islamitisch godsdienstonderricht. In 1996 werd een nieuwe vorm van katholiek godsdienstonderwijs geïntroduceerd. Dit vernieuwd godsdienstonderricht wordt door het katholieke net geschikt geacht voor alle leerlingen, inclusief de islamitische. Vandaag volgen de meeste islamitische leerlingen in scholen van het katholieke net gewoon katholiek godsdienstonderricht, samen met de andere leerlingen.⁴⁷

4.3.4 *Islamitische scholen*

Zoals eerder al vermeld maakt de Schoolpactwet het oprichten van bijzondere gesubsidieerde scholen mogelijk. Toch is er tot op heden slechts één islamitische school in België, namelijk de Al-Ghazali school in Brussel. De Al-Ghazali school werd door het ICC opgericht en ondervond veel tegenkanting, zowel vanuit de publieke opinie als uit politieke richting. Hoewel er na de oprichting van de Al-Ghazali school nog plannen waren voor een islamitische school in Antwerpen werden deze opgeborgen omwille van praktische en financiële problemen. Ook wou men een herhaling van de heisa en de vijandigheden rond de oprichting van de Al-Ghazali school vermijden. Hierna werden er geen islamitische scholen meer gepland (of gebouwd). De belangrijkste reden voor het beperkte aantal islamitische scholen in België is de beschikbaarheid van islamitisch godsdienstonderricht op de door de staat ingerichte scholen. Hoewel een islamitisch net naar analogie met het katholieke net juridisch gezien mogelijk is in België moet men er ook rekening mee houden dat de overheid niet alle kosten van het vrij gesubsidieerd onderwijs dekt; de financiële factor kan het uitblijven van zo een net mede verklaren.⁴⁸

⁴⁷ Islam in Nederland en België: religieuze institutionalisering in twee landen met een gemeenschappelijke voorgeschiedenis, W.A.R. Shadid en P.S. van Koningsveld, 2008, Peeters, Leuven, pg. 241-242 ; Muslims in western Europe, third edition , Jørgen Nielsen, 2004, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh, pg. 75 ; Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen. Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010.
http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeën_imams_islamleerkrachten.pdf , pg. 32.

⁴⁸ Nederland en zijn Islam Een
ontzuilende samenleving reageert op het ontstaan van een geloofsgemeenschap , Jan Roth, Rinus Penninx, Kees Groendendijk, Astrid Meijer, 1996, Het Spinhuis, Amsterdam, pg. 205-209 ; Islamic Schools and Islamic Religious Education, A comparison between Holland and other West European countries, K. Wagtendonk, een artikel in The Integration of Islam and Hinduism in Western Europe , W.A.R. Shadid en P.S. van Koningsveld (eds.) , 1991, Kok Publishing House, Kampen, pg. 159-160.

Wij menen dat in de context van islamitische scholen de Lucerna scholen ook vermeldenswaardig zijn. De Lucerna scholen zijn Nederlandstalige niet-confessionele vrije gesubsidieerde scholen georganiseerd vanuit de Turkse gemeenschap in België. Hoewel praktisch alle leerlingen ingeschreven op deze scholen islamitisch godsdienstonderwijs volgen is dit het gevolg van de etnische samenstelling van de leerlingenpopulatie, waar kinderen met een Turkse en in mindere mate een Marokkaanse achtergrond de grote meerderheid uitmaken. Deze scholen islamitisch noemen is dus incorrect.⁴⁹

4.4 Islamleerkrachten

In dit deel zullen we een beschrijving geven van de historiek van islamleerkrachten in België.

Van 1978 tot 1990 duidde het ICC de islamleerkrachten in België aan. Het merendeel van deze leerkrachten was afkomstig uit de Marokkaanse gemeenschap in België en uit Turkije. De Turkse ambassade duidde Turkse docenten aan die voor een periode van 4 à 5 jaar in België lesgaven en verbleven. De meeste islamleerkrachten van Turkse afkomst genoten een opleiding tot islamleerkracht in Turkije zelf. Hoewel leerkrachten werknemers zijn van de overheid en daarom de Belgische nationaliteit moeten hebben negeerde het ministerie van onderwijs deze verplichting. In 1986 werd deze situatie geregulariseerd: vanaf toen moesten leraars zonder de Belgische nationaliteit minstens vijf jaar in België verbleven hebben om les te mogen geven. In deze periode verzorgde het ICC de instructie van leerkrachten, maar van een echte opleiding tot islamleerkracht was er nog geen sprake. Buiten het gebrek aan een formele opleiding in België vormde ook een gebrekkige kennis van het Nederlands of het Frans een groot probleem voor veel islamleerkrachten.

⁴⁹ *Ontstaan*, geraadpleegd op de website van de Inrichtende macht Lucerna, 03/04/2011. <http://www.lucerna.be/ontstaan.html> ; De Standaard, *Integratie- of gettoschool? Achter de schermen van het Lucernacollege*, Pieter Lesaffer, 07/11/2009, geraadpleegd in het online archief van De Standaard op 03/04/2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=FB2HKBJ> ; De Standaard, *'Dit heeft bloed, zweet en tranen gekost'*, Jochen Vandenbergh, 15/09/2009, geraadpleegd in het online archief van De Standaard op 03/04/2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=9C2F63BE&word=lucerna> ; De Standaard, *Genks Lucernacollege zit zonder klaslokalen lessen kunnen door juridisch dispuut pas maandag beginnen*, Stef Telen, 03/09/2005, geraadpleegd in het online archief van De Standaard op 03/04/2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=G6NHHLQJ&word=lucerna> .

Ook de inhoud van de lessen, het lesmateriaal (handboeken,...) en onderwijsinspectie was niet of nauwelijks georganiseerd.⁵⁰

Zoals eerder al gezegd nam het Technisch Comité gedurende het schooljaar 1991-1992 de bevoegdheden van het ICC voor het benoemen van islamleerkrachten over. Tijdens het schooljaar 1992-1993 ging deze bevoegdheid naar het tweede Technisch Comité om in 1994 bij de Voorlopige Executieve terecht te komen. De Technische Comités en de Voorlopige Executieve hadden echter enkel de bevoegdheid om leerkrachten te benoemen, niet om hen te ontslaan. De Vlaamse Gemeenschap eiste vanaf 1992 dat alle leerkrachten die geen pedagogische opleiding genoten hebben en onvoldoende kennis van het Nederlands bezitten een getuigschrift pedagogische bekwaamheid moeten halen. In 1997 eiste de Belgische overheid vervolgens dat alle leerkrachten een diploma in de pedagogiek en islamitisch onderricht in de taal van hun leerlingen moesten bezitten. Slechts weinig leerkrachten voldeden aan deze eis waardoor er een lerarentekort ontstond en in sommige scholen geen islamitisch godsdienstonderricht gegeven kon worden.

Pas in 1999 had de EMB de volledige bevoegdheden over het aanstellen en ontslaan van de leerkrachten, de inspectie en het opstellen van de leerplannen. De EMB biedt een snelcursus islamleerkracht van twee jaar in avondschool aan voor mensen die al een basiskennis hebben i.v.m. de islam. De eerste echte opleiding voor islamleerkrachten in België werd uiteindelijk in 1998 ingericht aan de Erasmushogeschool in Brussel. De opleiding bestaat uit een drie jaar durende professionele bachelorstudie waarin de studenten drie vakken moeten kiezen waarin ze zullen lesgeven. Vanaf 1998 behoort islamitische godsdienst tot de keuzemogelijkheden.

Deze opleiding ging moeizaam van start en kende onder meer problemen in verband met het vinden van stageplaatsen voor vrouwelijke studenten met een hoofddoek.⁵¹

⁵⁰ *Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen.* Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010.

http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeen_imams_islamleerkrachten.pdf
pg. 30-32 ; *Nederland en zijn Islam Een ontzuilende samenleving reageert op het ontstaan van een geloofsgemeenschap*, Jan Roth, Rinus Penninx, Kees Groendendijk, Astrid Meijer, 1996, Het Spinhuis, Amsterdam, pg. 202-203 ; *Islam in Nederland en België: religieuze institutionalisering in twee landen met een gemeenschappelijke voorgeschiedenis*, W.A.R. Shadid en P.S. van Koningsveld, 2008, Peeters, Leuven, pg. 235 ; *Muslims in western Europe, third edition*, Jørgen Nielsen, 2004, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh, pg. 76-77.

Bij de goedkeuring van het Mozaïekdecreet⁵² in 2001 werd het ook mogelijk om islamleerkrachten vast te benoemen. Vanaf het academiejaar 2008-2009 biedt Groep T in Leuven als eerste Vlaamse hogeschool ook een opleiding tot islamleerkracht aan. Studenten lager –en kleuteronderwijs kunnen ook het keuzevak islam opnemen. De afgestudeerde islamleerkrachten van zowel de Erasmushogeschool als Groep T mogen lesgeven in alle richtingen in de 1^e en de 2^e graad van het secundair onderwijs en in het beroepsonderwijs in de 3^e graad (inclusief het 7^e specialisatiejaar).⁵³

In het academiejaar 2009-2010 werd er aan de Universiteit Antwerpen in samenwerking met de inspecteurs-adviseurs van het islamitisch godsdienstonderwijs, de EMB, de Erasmushogeschool, de IFE Gent en CeMIS⁵⁴ een eenjarige post-academische opleiding ‘verdieping in de islamitische godsdienst’ met een studielast van 25 ECTS ingericht. De opleiding was een pilootproject en werd opgericht naar aanleiding van een onderzoek uit 2008 naar de haalbaarheid en de eventuele vraag naar een opleiding islamitische studies. Dit onderzoek werd besteld bij CeMIS op vraag van de toenmalige Vlaamse minister van onderwijs, Frank Vandenbroucke. In het regeerakkoord van zijn regering was immers bepaald dat er een initiatief moest genomen worden om het tekort aan islamleerkrachten weg te werken. Hoewel het onderzoek in de eerste plaats op een imamopleiding gericht was werd het snel duidelijk dat de nood aan islamleerkrachten het hoogst was. De opleiding mikte op een honderdtal islamleerkrachten met een bachelor-of masterdiploma en een bekwaamheidsattest van de EMB maar die geen aanvullende opleiding islamonderricht gevolgd hadden. In het kader van hun erkenning door de EMB hadden ze echter wel beloofd een aanvullende opleiding te volgen van zodra deze zou zijn ingericht.

⁵¹ *Islam in Nederland en België: religieuze institutionalisering in twee landen met een gemeenschappelijke voorgeschiedenis*, W.A.R. Shadid en P.S. van Koningsveld, 2008, Peeters, Leuven , pg. 237 ; De Standaard, *De eerste lichtung islamleerkrachten studeert af Mijn hoofddoek is mijn overtuiging*, Veli Yüksel, 23/06/2001, geraadpleegd in het online archief van De Standaard op 17/04/2011. http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DEXB25062001_001&word=islamleraar ; *Bachelor secundair onderwijs*, geraadpleegd op de website van de Erasmus Hogeschool Brussel, 17/04/2011. <http://www.erasmushogeschool.be/content/secundair-onderwijs> .

⁵² Het Mozaïekdecreet werd op 13/07/2001 aangenomen door het Vlaams Parlement. Het decreet bevat bepalingen over onder meer onderwijskost en de sponsoring en financiering van scholen. (*Decreet betreffende het onderwijs-XIII-Mozaïek*, 23/08/2007, geraadpleegd op de website van Edulex, 28/05/2011. <http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=13173>)

⁵³ De Standaard, *GroepT leidt islamleraars op Hogeschool biedt boeddhisme aan als keuzevak*, Stef Telen, 24/06/2008, geraadpleegd in het online archief van De Standaard op 17/04/2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=RG1TDANE&word=islamleerkracht> ; *Rapport deel II: Project opleiding in ‘Islamitische studies’*, Edith Piqueray, 2009, Antwerpen.

⁵⁴ CeMIS of het Centrum voor Migratie en Interculturele Studies is een interfacultair centrum in Antwerpen. Het werd in 2005 opgericht vanuit de Universiteit Antwerpen en houdt zich bezig met multidisciplinair onderzoek en onderwijs over migratie, integratie en intercultureel samenleven. (Universiteit Antwerpen-Cemis, geraadpleegd op 01/05/2011, <http://www.ua.ac.be/main.aspx?c=CEMIS>)

Oorspronkelijk zouden enkel studenten met een academisch bachelordiploma of hoger toegelaten worden, maar later werd besloten ook studenten met een professionele bachelor of een gelijkwaardig diploma toe te laten. Op één na waren de docenten allen afkomstig uit Nederland. Van de 79 studenten slaagden er uiteindelijk 35 (44%), waarvan 21 in eerste zit en 14 in tweede zit. Omdat de opleiding slechts gedurende één jaar georganiseerd werd is er onduidelijkheid of studenten die na de tweede zit nog niet geslaagd waren nog een diploma zouden kunnen behalen.

Andere problemen waren onder meer de beperkte subsidies en het gebrek aan Belgische docenten. Ook was er door de erg uiteenlopende achtergrond van de studenten een groot niveauverschil en hadden sommigen van hen moeite met het Nederlands of het Engels. Er waren, mede door het gebrek aan geld, ook een erg klein aantal contacturen in verhouding tot het aantal studiepunten. Hierdoor moesten de studenten veel in zelfstudie verwerken, wat voor sommigen erg moeilijk was gezien de combinatie met werk en gezin.⁵⁵

4.5 Opleiding imams

4.5.1 Inleiding

Tot op heden is er geen door de staat ingerichte of erkende opleiding voor imams in België. Dit wil echter niet zeggen dat de imams in België geen opleiding genoten hebben. Hieronder zullen we een korte beschrijving geven van de verschillende opleidingsinitiatieven in binnen- en buitenland. De meeste moskeeën en hun bijbehorende geloofsgemeenschappen en imams zijn in twee grote groepen te verdelen: ten eerste zijn er de Arabofone (meestal Maghrebijnse) imams en ten tweede de Turkse imams. Naar analogie met de studie *Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen* van de Koning Boudewijnstichting hanteren we deze ruwe indeling in Arabofone en Turkse imams bij het beschrijven van de verschillende opleidingen, zonder echter andere imams of opleidingen over het hoofd te zien.

4.5.2 Turkse imams

De Turkse imams zijn in twee grote groepen te verdelen.

⁵⁵ Het Nieuwsblad, *UA organiseert eerste opleiding voor islamleerkrachten*, Lieve Van den Bulck, 07/10/2009, geraadpleegd in het online archief van Het Nieuwsblad op 17/04/2011. http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=BLLVA_20091007_005 ; mail pavo; interview pavo, rapport pavo

Ten eerste zijn er de door de *Diyanet*⁵⁶ gestuurde imams, ten tweede de imams van een aantal andere religieuze stromingen. De imams van de *Diyanet* volgen in Turkije een theologische en beroepsopleiding van minimum vier jaar. Vervolgens worden ze voor een periode van drie jaar naar België gestuurd. Ze worden betaald en aangesteld door de Turkse staat.

⁵⁶ De *Diyanet* is het Turkse Directoraat voor Religieuze zaken en valt onder de Turkse overheid. De *Diyanet* volgt de kemalistische ideologie en wordt in België vertegenwoordigd door de attaché voor religieuze zaken van de Turkse ambassade. (*Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen.* Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010. http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeen_imams_islamleerkrachten.pdf pg. 18 ; *Muslims in western Europe, third edition* , Jørgen Nielsen, 2004, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh pg. 71 ; *Islam en moslims in België. Lokale uitdagingen & algemeendenkkader.* Synthesenota voorbereid door Hassan Bousetta , FNRS-Ulg en Brigitte Maréchal, UCL, mei 2004. Nederlandse vertaling door Meryem Kanmaz, Centrum voor Islam in Europa (C.I.E.), Ugent. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010. http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1413_Islam_en_moslims_Belgie.pdf pg. 19.

Andere Turkse imams behoren tot de verschillende religieuze stromingen in Turkije waarvan de belangrijkste de *Milli Görüş*⁵⁷ beweging, de Alevieten⁵⁸ en mystieke broederschappen als de *Cemaat i nur*⁵⁹, de *Süleymanlı*⁶⁰, de *Nakşibendi*⁶¹ en de *Kadirî*⁶². De imams van deze

⁵⁷ *Milli Görüş* is ontstaan uit de vroegere Turkse Welvaartspartij (*Refah partisi*). Ongeveer een derde van de Turkse moskeeën in België behoort tot *Milli Görüş*. (*Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen*. Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010.

http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeen_imams_islamleerkrachten.pdf
pg. 18 -19).

⁵⁸ De Alevieten (ook Nuşayriyya genoemd) zijn een Sji'itische stroming ontstaan in Irak in de 9^e eeuw. Tegenwoordig leven de meeste Alevieten in zuidoost Turkije en de kuststreek van Syrië. Ze waren voorstanders van Atatürk en zijn hervormingen en waren in het verleden erg actief in linkse kringen in Turkije. In België zouden er zo'n 16000 Alevieten zijn. (*Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen*. Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010.

http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeen_imams_islamleerkrachten.pdf
pg. 20 ; Encyclopédie de L'Islam, Nouvelle Edition , C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs en G. Lecomte (red.), E.J. Brill, 1995, Leiden, volume VIII, pg. 148-150, Nuşayriyya).

⁵⁹ De Cemaat-i Nur of Nurcu beweging is een mystieke beweging geworteld in het soefisme. De geschriften van Bediüzzaman Said Nursi (1876-1960) spelen een belangrijke rol in de beweging die creationisme met natuurwetenschappen combineert. Na Nursi's dood splitste de beweging zich in twee grote groepen namelijk de *Yeni Asya* en de *Fethullah Gülen*. De *Fethullah Gülen* stroming heeft een aantal opleidingsinstituten of *dershane* in België. De Lucerna scholen werden ook opgericht vanuit de *Fethullah Gülen* stroming. (*Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen*. Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010.

http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeen_imams_islamleerkrachten.pdf
pg. 19.)

⁶⁰ De *Süleymanlı* is een mystieke beweging ontstaan rond Süleyman Hilmi Tunahan (gest. 1960). De beweging organiseerde Korancursussen in Turkije als reactie op de sluiting van religieuze scholen als gevolg van de secularisatiepolitiek van Atatürk. De beweging is verspreid over België, Nederland en Duitsland en heeft een netwerk van islamitische cultuurcentra. In Duitsland heeft de beweging een lyceum waar islamleerkrachten opgeleid worden. (*Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen*. Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010.

http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeen_imams_islamleerkrachten.pdf
pg. 19)

⁶¹ De *Nakşibendi* is een soefibroederschap ontstaan in de 14e eeuw in Centraal-Azië. De *Nakşibendi* broederschap komt samen in een *tekke* of *dergah*, Er zijn een achttal *dergah* of Kultuurhuizen in België. (*Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen*. Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010.

http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeen_imams_islamleerkrachten.pdf
pg. 19)

bewegingen hebben hun opleiding genoten in verschillende privé-instellingen in Turkije of in andere Europese landen. Er zijn ook Belgische imams van Turkse afkomst die in het buitenland een religieuze/theologische opleiding volgen en daarna terugkeren naar België.⁶³

4.5.3 Maghrebijnse imams

Het merendeel van de Maghrebijnse imams volgt een traditionele (religieuze) opleiding in Marokko. Deze opleiding is meestal beperkt tot het uit het hoofd leren van de Koran. Er zijn echter ook imams die een hogere religieuze opleiding aan de theologische faculteiten van enkele universiteiten (bv. die van Fes en Rabat) of een opleiding islamitische wetenschappen aan de faculteiten letteren en wijsbegeerte volgen.⁶⁴

4.5.4 Andere opleidingen

Ook in België bestaan er opleidingen die eventueel als voorbereiding op een baan als imam kunnen dienen. Een voorbeeld hiervan is de vestiging van de Islamitische Universiteit van Europa (IUE) in Gent. De IUE in Gent is een filiaal van de oorspronkelijke Islamitische Universiteit van Europa in Schiedam (Nederland). Deze instelling organiseert een studie islamwetenschappen waarvan de beroepsmogelijkheden onder meer islamleerkracht en imam zijn.

⁶² De *Kadiri* of *Qādirīya* is een mystieke broederschap ontstaan in Mesopotamië tussen de 12^e en de 15^e eeuw. Over deze beweging en haar rol in België is weinig bekend. (*Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen.* Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010. http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeën_imams_islamleerkrachten.pdf pg. 20)

⁶³ *Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen.* Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010. http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeën_imams_islamleerkrachten.pdf pg. 26 ; *Muslims in western Europe, third edition* , Jørgen Nielsen, 2004, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh , pg. 71. ; Naar een opleiding voor imams in België. Referentiepunten in België en Europa. Een publicatie van de Koning Boudewijnstichting, Brederodestraat 21 te 1000 Brussel. Auteur: Jean-François Husson, coördinator van ORACLE, secretaris-generaal van CIFO, met medewerking van Julie Dury, wetenschappelijk medewerkster aan het CIFO, januari 2006. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010. http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1579_Vorming_imams.pdf pg. 16.

⁶⁴ Naar een opleiding voor imams in België. Referentiepunten in België en Europa. Een publicatie van de Koning Boudewijnstichting, Brederodestraat 21 te 1000 Brussel. Auteur: Jean-François Husson, coördinator van ORACLE, secretaris-generaal van CIFO, met medewerking van Julie Dury, wetenschappelijk medewerkster aan het CIFO, januari 2006. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010. http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1579_Vorming_imams.pdf pg. 16 ; *Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen.* Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010. http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeën_imams_islamleerkrachten.pdf pg. 26-27.

Omdat de opleiding niet erkend wordt door de Belgische overheid krijgt ze geen subsidies en levert de studie geen officieel diploma op. Een andere opleiding is de *Formation continue en "Sciences religieuses": Islam* aan de Université catholique de Louvain (UCL). Deze opleiding is eerder een algemene verdieping in de islam en geen echte imamopleiding. Ook mikt de opleiding niet enkel op moslims maar op alle geïnteresseerden. De opleiding bestaat uit 13 ECTS (studiepunten) en geeft recht op een universitair getuigschrift.⁶⁵

4.5.5 Naar een Belgische imamopleiding?

De voorbije jaren is er zowel bij de overheid als bij de moslimgemeenschap een groeiende vraag geweest naar de oprichting van een Belgische imamopleiding.

Er zijn verschillende binnen- en buitenlandse argumenten die de overheid aanhaalt om tot de oprichting van een imamopleiding te komen: ten eerste is er het argument van de integratie. Imams worden verondersteld een belangrijke rol te spelen in de moslimgemeenschappen in België, maar omdat zij vaak in het buitenland opgeleid worden en het Nederlands of het Frans onmachtig zijn hebben zij weinig tot geen contact of voeling met de rest van de maatschappij. Ten tweede wil de overheid ook buitenlandse inmenging vermijden. Er is bijvoorbeeld de directe inmenging van de Turkse staat via de *Diyanet* imams maar ook de eerder indirecte inmenging via opleidingen buiten België. Na de aanslagen van elf september 2001 won ook het veiligheidsargument aan kracht: een degelijke imamopleiding zou de instroom van radicale of extremistische buitenlandse imams en ideeën naar de Belgische moslimgemeenschap moeten beperken.⁶⁶

De argumenten van de moslimgemeenschap voor een Belgische imamopleiding zijn tweeledig. Ten eerste is er het groeiend besef dat imams die niet of in het buitenland opgeleid zijn niet meer voldoen aan de noden van de Belgische moslims. Hun theologische kennis is vaak erg beperkt en hun gebrekkige kennis van de Belgische maatschappij maakt het onmogelijk om de vragen en problemen van de hedendaagse gelovige te begrijpen. Ook hier komt weer het probleem van taal naar boven, imams die het Nederlands of het Frans niet machtig zijn kunnen moeilijk in contact treden met de rest van de maatschappij.

⁶⁵ Het Nieuwsblad, *UCL organiseert eerste imamopleiding*, ht, 31/08/2006, geraadpleegd in het online archief van Het Nieuwsblad op 19/04/2011. http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=DMF31082006_044 ; Het Nieuwsblad, *Islamitische Universiteit opent deuren in Gent*, Marjorie Blommen, 25/09/2006, geraadpleegd in het online archief van Het Nieuwsblad op 19/04/2011. <http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=G3J125GVT> ; *Formation continue en "Sciences religieuses": Islam*, Bernard Fusulier, geraadpleegd op de website van de UCL, 19/04/2011. <http://www.uclouvain.be/38784.html> ; *Algemene informatie*, geraadpleegd op de website van de Islamitische Universiteit van Europa, 19/04/2011. <http://www.iueurope.com/nl/index.php/onze-universiteit/algemene-informatie>

⁶⁶ *Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen*. Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010. http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeën_imams_islamleerkrachten.pdf pg. 26-28 .

Daar komt dan nog bij dat veel jonge moslims, die de tweede of de derde generatie van de oorspronkelijke immigranten zijn, de taal van hun voorouders (Turks, Arabisch, Berbers,...) niet meer spreken en dus ook niet kunnen communiceren met een imam die geen Nederlands of Frans spreekt. Ten tweede zijn er meer praktische/juridische argumenten. Tegenwoordig beperkt de overheid de uitgave van visa voor imams en de duur van hun verblijf in België, waardoor het moeilijker is om imams uit het buitenland aan te trekken. In het licht van deze problemen adviseerde de EMB een imamopleiding op te richten waarin taal, de geschiedenis van België en theologie aan bod komen. Deze opleiding zou georganiseerd moeten worden aan een theologische faculteit in België, waar ook islamleerkrachten opgeleid zouden worden. Bij het schrijven van deze paper is het niet duidelijk of en wanneer er zo een opleiding zou komen.⁶⁷

⁶⁷ *Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen.* Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010.

http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeen_imams_islamleerkrachten.pdf
pg. 26-28 .

5. Conclusie

Dit onderzoek naar het islamitisch onderwijs in België valt kort samen te vatten met dat de Belgische staat goede bedoelingen maar weinig ervaring of kennis heeft over de islam en de moslims in het land. De situatie van '*L'Islam transplanté*'⁶⁸ blijft tot op heden voortduren.

Het grootste probleem van staatswege dat de juridische organisatie en integratie van de islam bemoeilijkt is de manier waarop religie in België georganiseerd wordt. Het model voor de organisatie van de besturen van de temporalia van de erediensten is nog steeds gebaseerd op de organisatie van de Katholieke kerk. Ook de lokale geloofsgemeenschappen zijn georganiseerd naar analogie met de kerkfabrieken. Hoewel deze structuur efficiënt was voor de katholieke kerk in het 19^e-eeuwse België lijkt het ons duidelijk dat hervormingen noodzakelijk zijn. Vooral de verdeeldheid onder de Belgische moslims verhindert een effectief bestuur dat legitimiteit geniet van alle geloofsgemeenschappen.

Men kan zich natuurlijk de vraag stellen of de Belgische wetgeving aangepast moet worden aan de noden van de islamitische gemeenschap of dat de islamitische gemeenschap zich moet aanpassen aan de Belgische wetgeving. De ontwikkelingen vanaf 1974 wijzen er volgens ons echter duidelijk op dat de van hogerhand opgelegde structuur niet werkt voor de moslims in België.

Een andere opmerking die men kan maken over de problemen rond de organisatie van religie in België is, de scheiding van kerk en staat indachtig, of de overheid zich wel kan of mag bemoeien met de interne structuur van de erediensten op haar grondgebied.

Volgens ons wordt het tijd dat de Belgische overheid afstapt van de Napoleontische wetgeving rond religie. Er zijn twee grote mogelijkheden voor hervorming. Ten eerste kan men afstappen van de enkele, van bovenaf opgelegde structureis waaraan alle religies moeten voldoen om in aanmerking te komen voor erkenning. Religies zouden een eigen structuur kunnen bedenken die dan door de overheid erkend wordt. Een mogelijk probleem hierbij is een versplintering van het aantal erkende religies. Zeker voor de Islam is dit een niet onwaarschijnlijke uitkomst: wanneer elke stroming of etnische groepering een eigen bestuur zou willen zou er een wildgroei van het aantal erkende islamitische stromingen zijn. Dit zou onvermijdelijk voor problemen zorgen bij het benoemen van leerkrachten. Een andere mogelijkheid is een aanpassing van de huidige structureis. Wanneer de erediensten op een lossere manier hun eigen organisatie zouden kunnen bepalen kan men de structureis behouden zonder echter te bepalen hoe deze structuur er dan wel zou moeten uitzien.

⁶⁸ *L'Islam transplanté : bilan des recherches européennes*, Félice Dassetto, een artikel in *Revue européenne de migrations internationales*, volume 10 nummer 2, 1994 pg. 201-211, geraadpleegd op 29/05/2011, http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/remi_0765-0752_1994_num_10_2_1417.

In het geval van de islam is hoe deze structuur er dan zou moeten uitzien ook meteen het grote probleem van deze methode. De recente twisten binnen de Executieve van de Moslims in België bewijzen dat ook hier geen eensgezindheid over bestaat binnen de islamitische gemeenschap.

Een ander probleem dat naar boven kwam is het chronische tekort aan islamleerkrachten. Hoewel er tegenwoordig wel verschillende erkende opleidingen zijn voldoen deze niet om het tekort weg te werken. Ook kunnen opleidingen aan hogescholen de vraag naar islamleerkrachten in de derde graad van het middelbaar onderwijs niet opvangen. Het lijkt ons nodig dat er een soort van opleiding in de islamitische studies op universitair niveau opgericht moet worden. In deze opleiding zou men afstudeerrichtingen als islamleerkracht of imam kunnen aanbieden. De opleiding zou geïntegreerd kunnen worden in faculteiten van een of meerdere Belgische universiteiten of mogelijk een eigen faculteit kunnen vormen naar analogie met de Evangelische theologische faculteit te Leuven. Het spreekt voor zich dat samenwerking met de islamitische gemeenschap in België hierbij van groot belang is. Het is de islamitische gemeenschap die vragende partij is naar islamleerkrachten en imams en dus ook bepaalt aan welke voorwaarden zo een opleiding zou moeten voldoen. Ook zou een opleiding waarvan de afgestudeerden niet erkend worden door de islamitische gemeenschap weinig zoden aan de dijk zetten.

6. Arabische samenvatting

ملخص باللغة العربية

موضع هذا البحث هو التعليم الاسلامي في بلجيكا . يتناول البحث تاريخ التعليم الاسلامي في بلجيكا من بدايته حتى الآن و الإطار القانوني بالنسبة لأديان و تعليم ديني في بلجيكا . نستخدم مصادر ثانوية ككتب و نشرات أكاديمية و مقالات من جرائد و مجالات . نركز أيضاً على مقابلة مع مسؤول CEMIS في مدينة أنتويرب و على إتصالات بالبريد الالكتروني مع أحمد أزوز (مفتش للتعليم الاسلامي في أنتويرب) و مع باسكال سمت (وزير التعليم الفلامنكي).

كانت جالية إسلامية صغيرة في بلجيكا إبتداءً في القرن التاسع عشر و لكن تعدد عدد المسلمين كثيراً خلال السنوات ١٩٦٠-١٩٧٠ . كانت حاجة كبيرة لاعمال في هذا العصر و لذلك بحثت الحكومة البلجيكية عن عمالاً في بلدان خارجية مثل المغرب، تركيا ، تونس و اخريها . إستقر كثير من الاعمال الأجنبية في بلجيكا و هكذا تعدد عدد المسلمين في بلجيكا بكثير . اليوم يسكن تقريباً ٦٠٠٠٠٠ مسلم في بلجيكا .

يضمن الدستور البلجيكي حرية العقيدة لكل أفراد . بجانب الدستور هناك قانون مهم جداً للأديان في بلجيكا و هو قانون ٤ مارس ١٨٧٠ . يعترف هذا قانون مجالس الادارة لعدة أديان (إعترف القانون في البداية المسيحية الكاثوليكية، البروتستانتية، الانجليكاني و اليهودية) و الأديان المعترفة عندها حق على تمويل حكومي . الاعتراف مهم جداً للأديان لان يفرض القانون من ٢٩ مايو ١٩٥٩ المدارس الحكومية أن تنظم دروس في الأديان المتعرفة . اعترف الاسلام في السنة ١٩٧٤ و لكن بعد إعتراف الاسلام كانت مشاكل كثيرة لان المسلمين البلجيكيين لم يوافقوا عن تمثيل الجالية الاسلامية . الحكومة لا تمول دينياً بدون مجلس الادارة الذي يمثل الدين و بسبب هذه المشاكل بين المسلمين لم يكن مساجد و أئمة ممولين بالحكمة حتى السنة ٢٠٠٧ .

إزدهر التعليم الاسلامي على رغم هذه المشاكل في المدارس الحكومية (و في بعض مدارس كاثوليكية أيضاً) و في السنة الدراسية ٢٠٠٩-٢٠١٠ درس ٦٦٩ معلمون الدين الاسلامي ل ٣٨٦٢٥ طلاب . كان و ما زال نقص في عدد معلمين الدين الاسلامي . في الماضي كان معظم المعلمين اجانب و لكنهم لم يتكلموا اللغة الهولندية أو اللغة الفرنسية و لم يعرفوا المجتمع البلجيكي و لذلك لم يكونوا كاف . أسس أول تعليم لمعلمين الدين الاسلامي في السنة ١٩٩٨ في 'Erasmushogeschool' في بروكسل و بعد ذلك أسس تعليم آخر في Groep T في لوفن .

ليس تعليم لأئمة في بلجيكا حتى الآن و لذلك كثير من الأئمة في بلدنا اجانب . درس معظم الأئمة البلجيكويين في الخارج . لا يتكلم الأئمة الأجانب اللغة الهولندية أو اللغة الفرنسية و لا يعرفون شيئاً عن المجتمع البلجيكي و لا يكفي مستوى الدراسي لكثير من الأئمة في مجال العلوم الدينية أيضاً . تخاف الحكومة تدفق الأئمة الأجانب لأن الإمكانيات بينهم متطرفون . بسبب هذه الأسباب كل من المسلمين البلجكيين و الحكومة يريدون تأسيس تعليم لأئمة في بلجيكا ولكن ليس واضح متى أو كيف سيؤسس هذا تعليم .

نظن أن الحكومة البلجيكية يجب أن تصلح القوانين التي تنظم الأديان في بلجيكا . حتى الآن نموذج القوانين و مجالس إدارة الأديان هي الكنيسة الكاثوليكية . فيما نعتقد من اللازم أن يؤسس أكثر تعليمات لمعلمين الدين الاسلامي . هناك حاجة كبيرة لتعليم أكاديمي لمعلمين لأن التعليمات الموجودة في بلجيكا كلها في مدارس عليا . هناك امكانيات: أول إمكانية هي تأسيس تعليم في العلوم الاسلامية في جامعة من الجامعات في بلجيكا . الإمكانية الثانية هي تأسيس كلية علوم إسلامية خاصة قياساً على كلية علوم الدين الإنجيلية في لوفن .

7. Literatuurlijst

7.1 Boeken

Nederland en zijn Islam Een ontzuilende samenleving reageert op het ontstaan van een geloofsgemeenschap, Jan Roth, Rinus Penninx, Kees Groendendijk, Astrid Meijer, 1996, Het Spinhuis, Amsterdam.

Muslims in western Europe, third edition, Jørgen Nielsen, 2004, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh.

L'Islam en Belgique, Henri Goldman, Philippe Grollet, Louis-Léon Christians, Monique Renaerts, 1998, Tournesol Conseils SPRL-Editions Luc Pire, Brussel.

Institutionalization and Integration of Islam in The Netherlands, W.A. Shadid en P.S. van Koningsveld, een artikel in *The Integration of Islam and Hinduism in Western Europe*, W.A.R. Shadid en P.S. van Koningsveld (eds.), 1991, Kok Publishing House, Kampen.

Islamic Schools and Islamic Religious Education, A comparison between Holland and other West European countries, K. Wagtendonk, een artikel in *The Integration of Islam and Hinduism in Western Europe*, W.A.R. Shadid en P.S. van Koningsveld (eds.), 1991, Kok Publishing House, Kampen.

Islam in Nederland en België: religieuze institutionalisering in twee landen met een gemeenschappelijke voorgeschiedenis, W.A.R. Shadid en P.S. van Koningsveld, 2008, Peeters, Leuven.

QUAND LE DROIT ÉCRIT L'ISLAM l'intégration juridique de l'Islam en Belgique, Lionel Panafit (préface de Bruno Etienne), 1999, Etablissements Emile Bruylant, S.A., Brussel.

ISLAM NORM, IDEAAAL EN WERKELIJKHEID, Jacques Waardenburg (redactie), zesde druk, 2008, Fibula/Unieboek BV, Houten/Antwerpen.

De rechtspositie van erkende erediensten en levensbeschouwingen in Staat en maatschappij, Patrick De Pooter, 2003, De Boeck & Larcier n.v., Brussel.

Rapport deel II: Project opleiding in 'Islamitische studies', Edith Piqueray, 2009, Universiteit Antwerpen (CEMIS), Antwerpen.

Encyclopédie de L'Islam, Nouvelle Edition, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs en G. Lecomte (red.), E.J. Brill, 1995, Leiden, volume VIII.

7.2 Onlinepublicaties en websites

Naar een opleiding voor imams in België. Referentiepunten in België en Europa. Een publicatie van de Koning Boudewijnstichting, Brederodestraat 21 te 1000 Brussel. Auteur: Jean-François Husson, coördinator van ORACLE, secretaris-generaal van CIFO, met medewerking van Julie Dury, wetenschappelijk medewerkster aan het CIFO, januari 2006. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010. http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1579_Vorming_imams.pdf

Moskeeën, imams en islamleerkrachten in België. Stand van zaken en uitdagingen. Studie uitgevoerd door: Meryem KANMAZ, Centrum voor Islam In Europa (C.I.E.), Universiteit Gent Mohamed EL BATTIUI, onder leiding van Firouzeh NAHAVANDI, Université Libre de Bruxelles, september 2004. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010. http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1447_Moskeeen_imams_islamleerkrachten.pdf

Charter bedienaar van de islamitische eredienst. Geraadpleegd op de website van de Executieve van de Moslims van België, 24/10/2010. <http://www.embnet.be/Portals/0/CharterNL3.pdf>

Enseignement *islamique/islamonderwijs.*
Geraadpleegd op de website van de Executieve van de Moslims van België, 24/10/2010. <http://www.embnet.be/Enseignement/NederlandstaligeGemeenschap/Historiek/tabid/578/Default.aspx>

Islam en moslims in België. Lokale uitdagingen & algemeendenkkader. Synthesenota voorbereid door Hassan Bousetta, FNRS-Ulg en Brigitte Maréchal, UCL, mei 2004. Nederlandse vertaling door Meryem Kanmaz, Centrum voor Islam in Europa (C.I.E.), Ugent. Geraadpleegd op de website van de Koning Boudewijnstichting, 18/10/2010. http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1413_Islam_en_moslims_Belgie.pdf

ISLAM IN THE EUROPEAN UNION: WHAT'S AT STAKE IN THE FUTURE? Een studie op vraag van het comité Cultuur en Onderwijs van het Europese Parlement door Felice Dassetto, Silvio Ferrari, en Brigitte Maréchal, mei 2007. Geraadpleegd op de website van Centre interdisciplinaire d'études de l'Islam dans le monde contemporain (CISMOC), 24/10/2010. http://www.uclouvain.be/cps/ucl/doc/epl-corta/documents/Rapport_parlement_europeen_mai_2007_english.pdf

The Future of the Global Muslim Population Projections for 2010-2030, 27 januari 2011, geraadpleegd op de website van The Pew Forum On Religion and Public Life, 06/03/2011. <http://pewforum.org/future-of-the-global-muslim-population-regional-europe.aspx>

DE BELGISCHE GRONDWET, Gecoördineerde tekst van 17 februari 1994, Nederlandstalige versie, geraadpleegd op de website van de Belgische senaat, 06/03/2011.
http://www.senate.be/doc/const_nl.html

WWI exhibit examines role of Asian, African troops, Slobodan Lekic, 11/09/2008, geraadpleegd op de website van USA Today, 30/03/2011.
http://www.usatoday.com/news/world/2008-11-09-1456329040_x.htm

India and the Western Front, David Omissi, 10/03/2011, geraadpleegd op de website van de BBC (History), 30/03/2011.
http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwone/india_wwone_01.shtml

Ontstaan, geraadpleegd op de website van de Inrichtende macht Lucerna, 03/04/2011.
<http://www.lucerna.be/ontstaan.html>

Bachelor secundair onderwijs, geraadpleegd op de website van de Erasmus Hogeschool Brussel, 17/04/2011.
<http://www.erasmushogeschool.be/content/secundair-onderwijs>

Muslim World League, 24/01/2011, geraadpleegd op de Engelstalige Wikipedia, 18/04/2011. http://en.wikipedia.org/wiki/Muslim_World_League

'An al-Rābiṭa, 2004, geraadpleegd op de website van de Islamitische Wereldliga, 18/04/2011. <http://www.themwl.org/Profile/default.aspx?l=AR>

Formation continue en "Sciences religieuses": Islam, Bernard Fusulier, geraadpleegd op de website van de UCL, 19/04/2011. <http://www.uclouvain.be/38784.html>

Algemene informatie, geraadpleegd op de website van de Islamitische Universiteit van Europa, 19/04/2011. <http://www.iueurope.com/nl/index.php/onze-universiteit/algemene-informatie>

Universiteit Antwerpen-Cemis, geraadpleegd op 01/05/2011,
<http://www.ua.ac.be/main.aspx?c=.CEMIS>

Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs - schooljaar 2009-2010, deel 1: schoolbevolking, Hoofdstuk 10 : Onderwijs niet-confessionele zedenleer en godsdienst Basis- en secundair onderwijs, geraadpleegd op de website van het Vlaams ministerie van onderwijs en vorming, 28/05/2011.
<http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2009-2010.htm>

Decreet betreffende het onderwijs-XIII-Mozaïek, 23/08/2007, geraadpleegd op de website van Edulex, 28/05/2011.
<http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=13173>

Hervorming van de wetgeving met betrekking tot de erediensten en de niet-confessionele levensbeschouwelijke organisaties, verslag van de werkgroep ingesteld door het Koninklijk Besluit van 13 mei 2009, oktober 2010, geraadpleegd op de website van het ministerie van justitie, 28/05/2011.

http://www.just.fgov.be/nl_htm/informatie/htm_justitie_atotz/erediensten_doc/hervorming_erediensten2010_deel1.pdf

L'Islam transplanté : bilan des recherches européennes, Félice Dassetto, een artikel in *Revue européenne de migrations internationales*, volume 10 nummer 2, 1994 pg. 201-211, geraadpleegd op 29/05/2011,

http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/remi_0765-0752_1994_num_10_2_1417.

7.3 Eindwerken

De erkenning van de Islam in België: een rechtsantropologische discussie over rechtspluralisme, Christel Mattheeuws, 1994, eindwerk aan de Faculteit Psychologie en pedagogische wetenschappen van de Katholieke Universiteit Leuven.

7.4 Kranten-en tijdschrift artikels

De Standaard, *Verdeelde moslimexecutieve dient twee erkenningsdossiers in*, gom, 04/03/2011, geraadpleegd in het online archief van De Standaard op 26/03/2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=D9374A40&word=moslimexecutieve>

De Standaard, *Mandaat Moslimexecutieve niet verlengd*, lob, 01/04/2011, geraadpleegd in het online archief van De Standaard op 18/04/2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=U438BD6E&word=moslimexecutieve>

De Standaard, *Integratie- of gettoschool? Achter de schermen van het Lucernacollege*, Pieter Lesaffer, 07/11/2009, geraadpleegd in het online archief van De Standaard op 03/04/2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=FB2HKBHJ>

De Standaard, *'Dit heeft bloed, zweet en tranen gekost'*, Jochen Vandenberg, 15/09/2009, geraadpleegd in het online archief van De Standaard op 03/04/2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=9C2F63BE&word=lucerna>

De Standaard, *Genks Lucernacollege zit zonder klaslokale lessen kunnen door juridisch dispuut pas maandag beginnen*, Stef Telen, 03/09/2005, geraadpleegd in het online archief van De Standaard op 03/04/2011. <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=G6NHHLQJ&word=lucerna>

De Standaard, *De eerste lichtung islamleerkrachten studeert af Mijn hoofddoek is mijn overtuiging*, Veli Yüksel, 23/06/2001, geraadpleegd in het online archief van De Standaard op 17/04/2011.

http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DEXB25062001_001&word=islamleraar

De Standaard, *GroepT leidt islamleraars op Hogeschool biedt boeddhisme aan als keuzevak*, Stef Telen, 24/06/2008, geraadpleegd in het online archief van De Standaard op 17/04/2011.

<http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=RG1TDANE&word=islamleerkracht>

De Standaard, *'Moskeeën krijgen federaal, Vlaams en provinciaal geld'*, ksg, 08/05/2009, geraadpleegd in het online archief van De Standaard op 27/05/2011.

<http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=6G2A00KE&word=erkenning+moskee%C3%ABn>

Het Nieuwsblad, *UA organiseert eerste opleiding voor islamleerkrachten*, Lieve Van den Bulck, 07/10/2009, geraadpleegd in het online archief van Het Nieuwsblad op 17/04/2011.

http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=BLLVA_20091007_005

Het Nieuwsblad, *UCL organiseert eerste imamopleiding*, ht, 31/08/2006, geraadpleegd in het online archief van Het Nieuwsblad op 19/04/2011.

http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=DMF31082006_044

Het Nieuwsblad, *Islamitische Universiteit opent deuren in Gent*, Marjorie Blommen, 25/09/2006, geraadpleegd in het online archief van Het Nieuwsblad op 19/04/2011.

<http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=G3J125GVT>

MO* Mondiaal Magazine, *Wallonië erkent tweemaal zoveel moskees als Vlaanderen 'De Moslimexecutieve is geen parlement'*, Samira Bendadi, nummer april 2011, pg. 14-15.

MO* Mondiaal Magazine, *Ongelijke financiering erediensten en levensbeschouwingen, de koek is te katholiek*, Tine Danckaers, nummer april 2011, pg. 16-17.

De Morgen, *Eerste zes moskeeën erkend in Vlaanderen*, belga/adv, 22/12/2007, geraadpleegd in het online archief van De Morgen op 27/05/2011.

<http://www.demorgen.be/dm/nl/989/Binnenland/article/detail/113137/2007/12/22/Eerste-zes-moskeeen-erkend-in-Vlaanderen.dhtml>